

Holland 72 Festival

Spaanse en Italiaanse orgelmuziek

Voorburg – Oude Kerk
woensdag 21 juni 1972 – 20.15 uur

Orgelconcert

Solisten : Jan Schmitz – groot orgel
Wim van der Panne – koororgel

Programma

Juan Cabanilles
1644–1712	Batalla Imperial
Antonio Soler
1729–1783	Concert in a kl.t.
voor twee orgels
Andante
Allegro
Minué
José Elias
1675–1749	Preludi
voor twee orgels
Narciso Casanovas
1747–1799	Paso in C gr.t.
voor twee orgels
Antonio Soler	Concert in G gr.t.
voor twee orgels
Andantino
Minué
Giovanni Bernardo Lucchinetti
18de eeuw	Concert in Bes gr.t.
voor twee orgels
Spiritoso
Allegro
Bernardo Pasquini
1637–1710	Sonate in d kl.t.
voor twee orgels
Allegro
Adagio
Vivace
Domenico Scarlatti
1685–1757	Sonate in G gr.t.
voor twee orgels
Andante comodo
	Sonate in D gr.t.
voor twee orgels
Andante
	Sonate in D gr.t.
voor twee orgels
Allegro
Domenico Zipoli
1675–1726	Offertorio

Jan Schmitz

Jan Schmitz werd in 1916 te Den Haag geboren. Hij ontving zijn muzikale opleiding bij Jos Vranken Sr en Jaap Vranken, en voltooide zijn orgelstudies bij Flor Peeters in België. Vanaf 1938 heeft hij regelmatig orgelconcerten in binnen- en buitenland en voor diverse radio-omroepen gegeven.

Hij richtte in 1952 samen met Dr J. W. van Spronsen 'Artifex' op en is mede-oprichter van de stichting 'Pro Organo'. Hij maakte tournees door Europa, gaf tal van eerste uitvoeringen van Nederlandse orgelcomposities en speelde op festivals, o.a. te Besançon (Frankrijk), Bregenz (Oostenrijk) en Kortrijk (België). Voor het spelen van Franse orgelmuziek ontving Jan Schmitz twee onderscheidingen van de 'Art, Science et Lettres' in Parijs.

Wim van der Panne

Wim van der Panne werd in 1930 te Bodegraven geboren. Al heel jong toonde hij grote belangstelling voor het orgel. Zijn eerste onderricht in het orgelspel kreeg hij van dhr Hornsveld, onderwijzer aan de school die Wim van der Panne bezocht. Op 15-jarige leeftijd begon hij zijn studie aan de Goudse muziekschool. Naast het orgelspel onderwees Willem de Beun hem in piano en de nodige theoretische vakken. Hij vervolgde zijn studie bij Feike Asma in Den Haag op het beroemde orgel in de Lutherse Kerk. Na in 1959 een cursus bij de bekende Belgische organist Flor Peeters gevolgd te hebben, voltooide hij zijn studie bij de blinde Parijse organist Jean Langlais (Franse orgelkunst) en bij de beroemde Duitser Arno Schönstedt in Herford (Duitse orgelkunst).

In 1952 werd hij tot organist benoemd van de Hervormde Kerk aan de Brouwerstraat te Rijnsburg en in 1955 van de 'Vaste Burchtkerk' aan de Potgieterlaan te Voorburg. Zijn eerste concerten gaf hij in 1952 in Rijnsburg, Bodegraven, Oude-water en Den Haag. Vanaf 1955 concerteerde hij geregeld voor de N.C.R.V.

In de Grote Kerk te Dordrecht werd een drietal grammofoonplaten van zijn werk opgenomen; naast deze orgelplaten begeleidde hij tal van koren op de plaat. Onlangs verscheen een nieuwe stereo-plaat met een keur van orgelwerken, gespeeld op het beroemde orgel van de Sint Janskerk te Gouda.

In 1966 maakte Wim van der Panne zijn eerste concertreis door de Ver. Staten, welke een groot succes werd. Een tweede succesvolle reis bracht hem in 1968 tot in de grote steden van het midden en westen der Ver. Staten. Een derde reis is nu in voorbereiding.

Jan Schmitz

Wim van der Panne

Spaanse en Italiaanse orgelmuziek

Op het eerste gezicht zal men van de componisten, wier werken heden op het programma staan, zeggen: een interessante, wellicht wat bonte rij van oude Spaanse en Italiaanse meesters. Bij nadere beschouwing blijken er allerlei verbanden te bestaan: bijna alle werken zijn geschreven voor twee orgels en zijn dus representanten van een genre, dat zowel in Italië als in Spanje bekend was en daar klaarblijkelijk meer dan in het overige Europa. Een ander markant punt is, dat verschillende van de componisten, wier werken ten gehore worden gebracht, elkaar goed hebben gekend. Zo was Cabanilles de leermeester van Elias, en deze op zijn beurt weer van Casanovas; Soler was de pupil van Elias en Domenico Scarlatti; Zipoli en Domenico Scarlatti waren door Alessandro Scarlatti opgeleid.

Men mag uit het bestaan dezer relaties echter niet de conclusie trekken, dat de muziek van deze meesters dan ook sterk verwant of zelfs gelijksoortig is: immers ondanks de italianiserende invloeden zijn Soler en Casanovas Spaanse, beter nog, typisch Catalaanse kunstenaars, wier vorming mede bepaald werd door de eeuwen lang beroemde en ook thans weer befaamde *Escolanía de Montserrat*, de school van het Benediktijner klooster van Montserrat met zijn welhaast unieke muzikale cultuur.

Juan Cabanilles, organist der kathedraal te Valencia heeft een schat van zo belangrijke orgelmuziek nagelaten, dat men hem, niet geheel ten onrechte, wel de Buxtehude van Spanje heeft genoemd. Cabanilles' orgelwerken zijn nog maar ten dele bekend: niettemin vullen ze reeds vier lijvige delen. Deze composities wijken naar hun vorm en structuur sterk af van de elders in Europa gebruikelijke: geen prelude's, geen fuga's, maar *passacalles*, *pasos*, *batallas* en vooral de z.g. 'tientos' – een moeilijk nader te vertalen begrip, letterlijk 'probeersels', het best te vergelijken met het elders bekende 'ricercare'.

De *batalla* – in het Italiaans *battaglia* – is een stuk waarin een militair gebeuren wordt uitgebeeld; de origine is zeker niet Spaans. De muziekliteratuur kent daar vele voorbeelden van, van de 16de eeuw tot in het recente verleden. De beroemdste *battaglia* is het chanson 'La Guerre' van Clemens Jannequin, gecomponeerd naar aanleiding van de slag van Marignano in 1515; dit stuk is door vele componisten voor allerlei instrumenten bewerkt en ook Cabanilles heeft in één zijner *batallas* – niet de *Batalla Imperial*, die heden wordt gespeeld – het thematisch materiaal voor een deel aan Jannequins 'La Guerre' ontleend. Het is eigenlijk niet mogelijk een voor een Spaans orgel geschreven *batalla* op een Nederlands orgel ten gehore te brengen. Het militaire, het heroische karakter der Iberische *batallas* (niet alleen Spaanse, maar ook tal van Portugese meesters schreven orgel-*batallas*) moet vooral uitgedrukt worden met behulp van de horizontale trompetten, die elk Iberisch orgel van enige importantie na het begin der 17de eeuw in ruime mate bezat en wier grandioze effecten men ook heden nog op een aantal orgels in Iberische kathedralen kan horen. Het zal uiteraard op het orgel der Voorburgse kerk niet mogelijk zijn Cabanilles' *Batalla Imperial* in de vereiste klankkleur te doen horen – een koperblazersensemble zou veel beter zijn – maar desondanks is het een feestelijke entree-fanfare.

In tal van Italiaanse kerken vindt men ook tegenwoordig nog wel twee orgels, die tegenover elkaar – loodrecht op de as van de kerk – zijn opgesteld aan de Evangelie (= Noord)zijde en de Epistel (= Zuid)zijde van het hoofdaltaar. Het beste voorbeeld dezer situatie vindt men in de kerk van San Petronio te Bologna, waar een 15de-eeuws Epistelorgel en een 16de-eeuws Evangelieorgel, beide nog in zeer goed bespeelbare staat, als het ware tot gelijktijdig musiceren op twee orgels uitnodigen. De grammofoonplaten met opnamen van een aantal sonates voor twee orgels – waarvan er ook enkele voorkomen in het programma van deze avond – door enkele bekende organisten op de orgels dezer kerk te Bologna ten gehore gebracht, behoren tot de bestsellers.

Was in Italië het bestaan van twee orgels in één kerk niet onbekend, in Spanje en Portugal was dat zelfs de regel; in de bloeitijd der Iberische kerkmuziek musicerden in het liturgisch centrum van iedere kathedraal, het z.g. 'coró', twee vocale ensembles, ieder met zijn eigen strijkers en blazers en ieder met zijn eigen orgel. De bekendste, doch zeker niet de enige, voorbeelden van concerten voor twee orgels zijn die van Antonio Soler. In deze prachtige stukken vindt men weliswaar invloeden van Cabanilles, Elias en Domenico Scarlatti terug, maar ze danken hun schoonheid toch vooral aan het genie van hun schepper.

Dr. M. A. Vente

De Oude Kerk te Voorburg

Het hoofdorgel, een geschenk van prinses Marianne, werd in 1877 gebouwd door Bätz en Witte te Utrecht.

Het koororgel vond men in de Krimpenerwaard op een oude boerderij. De bouwer is echter onbekend. Men schat het orgel, dat gerestaureerd is door Hendriksen en Reitsma te Nunspeet, 150 tot 200 jaar oud.